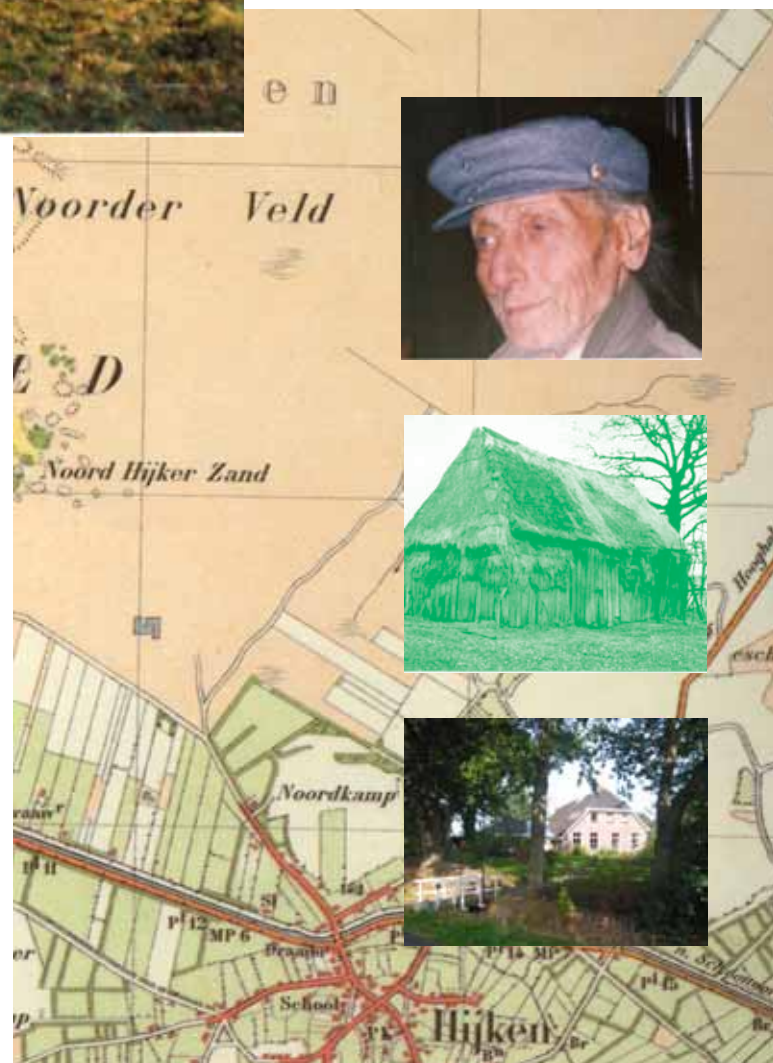

Kluizenaar in Hijken

Jeugdherinneringen (2-2)

**Een bijzondere vondst bij Wijs-
ter**

Sint-Nicolaas

Schilderijen

Het Sint-Nicolaasfeest bij Jan Steen

Met het Sint-Nicolaasfeest heeft Jan Steen één van de aantrekkelijkste schilderijen van de Nederlandse kunstgeschiedenis gecreëerd. Dat heeft ongetwijfeld te maken met het feit, dat dit feest nog steeds enorm populair is. Op het schilderij zijn verschillende elementen te zien van het feest: het zetten van de schoen, het zingen bij de schoorsteen, het krijgen van geschenken, een stout 'huilend' kind en veel snoepgoed.

Meer informatie over dit schilderij op de pagina's 30-31: 'Sinterklaas bij Jan Steen'.

Jan Steen, Het Sint-Nicolaasfeest, ca. 1665-1668; rechtsonder gesigneerd: JSteen (JS ineen); doek: 82 x 70,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam

Inhoud

- II: **Schilderijen**
- 1-6: **De kluizenaar van Hijken**
G. Seubring
- 7-15 **Jeugdherinneringen (deel 2-2)**
W. Bazuin-Brinkman,
G.J. Dijkstra en H.J. Vos
- 16-17 **De klassen 1 en 2 van de Christelijke Lagere School Hijken-Hooghalen**
F. Timmerman-Stevens
- 18-24 **Een bijzondere vondst bij Wijsster (deel 1)**
G.J. Dijkstra
- 25-31 **Sint-Nicolaas: een christen of een gekerstende heiden?**
G.J. Dijkstra
- 32 **Bestuursmededelingen**
Lezingen
In memoriam
- III **Zoas 't west hef**
W. Bazuin-Brinkman

Foto's omslag voorzijde:

Op de voorzijde van de omslag is een foto te zien van de onbewoonbaarverklarde woning van Hendrik Eising Jsxn.

Op het afgebeelde kaartfragment van het gebied ten noorden van Hijken (1896-1923) staan drie foto's: 'Kluizenaar' Hendrik Eising Jsxn., de vervallen schuur bij zijn woning en de op deze plek nieuwgebouwde woning

Adressen auteurs:

- W. Bazuin-Brinkman, Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen.
- drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.
- G. Seubring, Esweg 54, Beilen
- F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D, 9414 AD Hooghalen
- H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken.

Prijs: € 4,50

Hoofd- en eindredactie

vakature - hoofdredacteur
T.L. Kroes (eindredacteur), Hijkerweg 19,
9411 LS Beilen, tel. 0593-541581.

Redactie-leden

drs. R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM
Dwingeloo, tel. 0593-541844.
J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23,
9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.
H. Martena, Schapendrift 109,
9411 BN Beilen, tel. 0593-524623.
F. Timmerman-Stevens, Smilderweg 2D,
9414 AD Hooghalen, tel. 0593-592251.

Bestuur

drs. G.J. Dijkstra (voorzitter), Pinkster-
bloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.
W. Bazuin-Brinkman (secretaris),
Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen,
tel. 0593-592657.
H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12,
9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.
A. Zantinge (ledenadministrateur),
Westkamp 9, 9415 RC Hijken,
tel. 0593-523418.
E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K,
9411 KH Beilen, tel. 0593-524382.
F. Biemold, Vonderkampen 136,
9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.
G. Drenth-Barkhof, Dahliastraat 20,
9411 GP Beilen, tel. 0593-524440.
H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10,
9418 PS Wijster, tel. 0593-562412.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt
€ 15,-. Bankrekeningnummer: 3065.27.774
t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekening-
nummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver.
Gem. Beilen.

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie:
A. Zantinge, Westkamp 9, 9415 RC Hijken,
tel. 0593-523418.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient
SCHRIFTELIJK te geschieden bij A. Zantinge
voor 1 november. Voor alle informatie be-
treffende het tijdschrift:

A. Zantinge, Westkamp 9,
9415 RC Hijken, tel. 0593-523418.

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen
of delen daarvan is slechts toegestaan na ver-
kregen schriftelijke toestemming van de
eindredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

Druk: Fa. Kerkhove

ISSN-nummer: 1380-3301

Zo as 't west hef

Het is van alle tijden dat mensen zich versieren. Ook mannen hebben zich door de eeuwen heen op allerlei mogelijke manieren uitgedost. Van opgestopte schaambuidels in de 16de eeuw tot opgestopte kuit-ten in de rococoperiode.

De broek van een veenlijk in Wijster was van een grof geweven groen-achtige stof en had een open voorsluiting en werd bedekt met een zogenaamde schaambuidel (Frans: braguette), welke waarschijnlijk was opgestopt met wol of een ander materiaal en dienst deed als versiering, bescherming en broekzak. De klep (schaambuidel) was door middel van bijvoorbeeld een veter aan de tailleband bevestigd.

Boven: De gereconstrueerde broek van het veenlijk van Wijster naar het voorbeeld van een foto uit het Dagblad van het Noorden van 4 juli 2003 (tekening: H.H. Veenema-Veldsink). Rechts: Een Engelse dandy uit de 16de eeuw

Op de achterzijde van de omslag:

Boven: Illustratie uit C. Singer, Sante Claus comes to America. Zoals Wodan op zijn achtvoetige Sleipnir, zo ook rijdt Sint-Nicolaas op zijn schimmel door de lucht.

Linksonder: Venetiaans kunstwerk uit de 17de eeuw. Uit: A. Rahmer. Nicolauslegenden. We zien hoe in dit schilderij oosterse en westerse invloeden samensmelten. Nicolaas krijgt mijter en staf. Links staat de knaap uit de bekerlegende, rechts de drie jongelingen in het vat. De figuurtjes zijn veel kleiner afgebeeld dan de heilige om de hiërarchie aan te duiden.

De kluizenaar van Hijken

G. Seubring

Er zijn mensen, dat ziet men in iedere leef- of dorpsgemeenschap, die opvallen door hun gedrag of hun manier van leven. Hendrik Eising, bijgenaamd de ‘kluizenaar’, geboren op 17 januari 1902 te Hijken was zo’n persoon.

Hendrik Eising was een heel bijzondere man. Zijn ouders, van wie ik de vader nog heb gekend, woonden aan de Noordkamp in Hijken in een toen al oude boerderij met schuur en stookhok. Om de boerderij stonden veel oude, dikke eiken, vooral aan de zijkant. Door kenners worden deze eiken geschat op een leeftijd van ongeveer 300 jaar. Mijn vader heeft mij wel eens verteld dat volgens mondelinge overlevering de Kozakken hun paarden hadden vastgezet aan die bomen en dat de betovergrootmoeder van de kluizenaar nog pannenkoeken had gebakken voor die bebaarde kerels. Ook hadden ze volgens Hendrik Eising veel vet spek gegeten.¹

Voor het huis stonden drie heel oude, geknotte lindebomen en voor de openstaande zolderramen stonden bijenkorven, zodat de iemen zo in en uit konden vliegen voor het vergaren van honing. Ouderen vertelden dat in het dorp Hijken bij deze boerderij hagepreken hadden plaatsgevonden.²

Drie hazen

De vader van Hendrik Eising zie ik in mijn herinnering nog fietsen door het dorp. Hij was ook jager. Ik weet nog goed dat hij eens drie hazen had geschoten in het Groot Lot, een stuk grasland bij Hijken. Het Hijkerveld werd verhuurd door de volmachten aan een jachtcombinatie, maar oude Eising was zelf jager en verhuurde

Noten

- 1 G.J. Dijkstra en H.J. Vos, ‘Kozakken in Beilen’, in: *Historische Vereniging Gemeente Beilen (HVGB)*, 1993 jrg. 5, nr. 3 (september) 27-28.
H.J. Vos, ‘Vondeling in Hijken’, in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen (THVGB)*, 1997 jrg. 9 nr.4 (december), 29-31.
Werkgroep Geschiedschrijving Hijken, *Rondgang door Hijken*, Beilen 1996, 63-64.
- 2 Werkgroep Geschiedschrijving Hijken, *Hijken, Fragmenten uit een dorpsgeschiedenis*, Beilen 1993, 33.

*Voor de boerderij/het molenaars-
huis, Noordkamp 2, staan:
Albertje, Derk en Jans Eising.*

zijn grond niet aan de boermarke. Toen mocht je nog op je eigen perceel jagen. Als er dan een drijfjacht was, ging hij op zijn perceel in een sloot zitten of achter een struik en hij schoot de hazen die door de drijvers zijn land opkwamen neer. Daarna fietste hij triomfantelijk door het dorp met de hazen aan zijn stuur hangend naar huis, dit tot ergernis van de jagers van de jachtcombinatie. Toen zijn ouders waren overleden, zijn moeder als laatste in 1943, bleef Hendrik alleen op de boerderij wonen. Volgens oud-Hijkers trok de familie Eising zich weinig of niets van de dorpsgemeenschap aan en er kwamen eigenlijk geen mensen die er beslist niet moesten zijn over de vloer. Ook waren ze bij geen enkele vereniging aangesloten. Zo was Hendrik opgevoed en zo is hij steeds gebleven, tot bijna aan het einde van zijn leven, maar daarover straks meer.

Gelukgewenst

Hij had meestal een paar koeien en een paard, maar als hij eens zonder paard zat, trok hij ook wel zelf de eg. Op een gegeven moment had hij een paard dat geslacht moest worden. Om de prijs gewaar te worden ging hij naar paardenslager Vos in Assen om daar in de winkel eens te kijken wat een kilo paardenvlees kostte. Hij schatte vervolgens het geslachte gewicht van zijn paard en zo berekende hij de prijs. De verkoop van zijn paard zal wel niet gemakkelijk zijn geweest.

Achter zijn huis verbouwde hij altijd wat rogge. In de oogsttijd werd deze dan in de mijt bij zijn huis gezet. Zo'n mijt kon er best een jaar of langer staan, zodat de muizen al het zaad hadden opgevreten.

Volgens de burens sprak hij ook over geesten die om de boerderij zweefden. Hij zette dan stropoppen op zijn erf om ze te

*Jeugdfoto van Hendrik Eising
Jszn.*

*De woning van Hendrik Eising
Jszn. aan de Noordkamp*

Welput

Het was wel een probleem om aan goed water te komen. Bij de boerderij was een welput. Een emmer werd aan een touw naar beneden gelaten om water te putten. Dat water was sterk ijzerhoudend. Voor huishoudelijk gebruik (koffie- en theezetten en eten koken) werd dat water in een filterpot gegoten. Daarin bevond zich een linnen lap en fijn wit grind. Zo werd geprobeerd het welwater een beetje drinkbaar te maken.

Zo'n welput werd zelf gegraven. Deze was vier à vijf meter diep. Onder in de put, waar het water omhoog welde, werd een houten kuip gemaakt. Daarom heen en dan omhoog werd een wand van bolsterturf opgebouwd. Zo kreeg je een stevige en redelijk schone putwand. Later ging men betonnen ringen gebruiken. In droge zomers kwam de put droog te staan. Als de kuip te zien was, was het water bijna op. Er moest dan iemand de put in om wat zand weg te graven, zodat de wel beter ging werken.

Uit: T.L. Kroes, 'Boerderij Seubring, in: *Historische Vereniging Gemeente Beilen*, 1991 (jrg. 3, nr.3), 20.

weren. Ook fietste hij veel in het dorp en ook naar Assen. Hij ging altijd even de muurkrant lezen aan de Torenlaan waar de *Drentse en Asser Courant* was opgehangen, om vervolgens via allerlei routes terug te fietsen naar Hijken. Zo kon je hem overal tegenkomen, of het nu Smilde, Laaghalerveen, Hooghalen of Ekehaar was. Ook bewaarde hij oude kranten. In die tijd stonden de berichten betreffende de burgerlijke stand nog in de krant, geboorte- en overlijdensberichten. Dan las hij in een tien jaar oude krant bijvoorbeeld wie er op een bepaalde dag was geboren. Als hij dan de vader of moeder zag, wenste hij hen geluk met de verjaardag van hun kind. Iedereen dacht dan: hoe weet hij dat?

Heel apart was ook dat hij op zijn manier het verkeer stond te regelen als politieagent. Op een zondagmorgen was hij daarmee bezig op de driesprong bij De Drift; hij stuurde de hervormden naar de kerk aan de Drift en de gereformeerden naar hun kerk aan het Westeinde. Hij kende iedereen in Hijken.

Een beetje eenkennig

Altijd droeg hij dezelfde jas: een bruin/grijze. In de zomer en winter had hij 'm aan. "Wat goed is voor de kou, is ook goed voor de warmte," was zijn oordeel. Altijd had hij een pet over z'n oren en aan het stuur van zijn fiets had hij handmoffen om z'n handen warm te houden.

Met zijn burens had hij heel weinig omgang. Het was niet zo, dat hij niet wilde praten, maar hij was wat eenkennig. Wel stond hij in het dorp vaak met iemand te praten en zei dan de gekste dingen. Hij wist van de meeste mensen wel wat te vertellen; steeds bleek dat hij overal van af wist. Maar hij wilde nooit bij iemand in huis komen, ook niet als ze hem vroegen: "Kom even binnen." Volgens zijn buurvrouw die aan de Hijker kant naast hem woonde, was hij wel behulpzaam als er eens een lam of zoiets op zijn erf kwam. Ook bracht hij de eieren van buurmans kippen die in de holle boomstammen bij hem werden gelegd trouw terug. Hij spande wel prikkeldraad om de boomstam om de kippen te weren, maar dat hielp natuurlijk weinig. Ook had hij nogal wat appelbomen op z'n erf staan, waaronder de paradijsappel, de lekkerste appel die er volgens hem bestond. In mijn jeugd gingen wij vaak appeltjes stelen in Hijken, maar bij Hendrik de kluizenaar hebben wij dat nooit gedurfd.

Naast zijn boerderij had hij een oude turfput om water te putten. Vroeger werd in deze streken een waterput vaak opgezet met turf en heideplaggen. Het water uit die put was volgens Hendrik veel lekkerder dan leidingwater. "Water van eigen grond is altijd beter," zei hij.

Gaskachel

Hendrik Eising had altijd enkele kettingen los voor de deur hangen. Als de deur werd geopend, hoorde hij de kettingen rammen en was hij gewaarschuwd. Er is wel eens geprobeerd bij hem in te breken; zijn alarmsysteem werkte toen uitstekend.

Ik denk dat hij wel vaak angstig heeft geleefd. Toen hij wat ouder werd en het stoken van turf wat moeilijker ging, heeft een buurman van hem een gaskachel met een kookplaatje aangelegd. Hendrik heeft zelf de sleuf gegraven vanaf de hoofdleiding bij de straat naar zijn huis tot aan de gasmeter. Hij wilde zo weinig mogelijk vreemde mensen bij of in zijn huis hebben. Bij de plaatsing van de gaskachel meende hij dat-ie de asla iedere morgen nog moest leeggoaien, maar zijn buurman heeft hem wat dat betreft uit de droom geholpen. Hij was er toch wel blij mee dat de buurman die bij 'Regas' werkte hem zo fijn had geholpen. Hij zat lekker warm bij de gaskachel en zei: "Dit is beter dan de turf uit het tienveentje," een stuk turfveen in de buurt van Hijken.

Een koe met uierontsteking en weelderige dames

Hendrik Eising had eens een koe gekocht, maar die bleek na een paar dagen uierontsteking te hebben. Zij gaf afwijkende melk, veel te dikke. Hendrik ging met wat van die melk in een lucifersdoosje naar de veearts om het te laten zien. Inderdaad, het was uierontsteking. Vervolgens probeerde hij met behulp van een advocaat de koop ongedaan te maken. Het is mij niet bekend hoe dat is afgelopen; het zal hem wel niet gelukt zijn.

In z'n huis waar het natuurlijk niet zo schoon was en de muizen zo'n beetje vrij spel hadden, gaf hij namen aan de kleine knagers. Zo werden buurvrouwen en buurmeisjes vernoemd.

In het stookhok had hij heel wat platen, uitgeknipt uit de *Panorama* en *Privé* enz., van nogal weelderige jonge dames met weinig verhullende kleding. Zo had hij met muizen en knipsels toch nog vrouwen over de vloer.

Eens ontmoette hij op de fiets in Hijken een vrouw en toen hij stopte, zei hij: "Ik heb nog wat voor jou, ik kom het je wel brengen." Zij was natuurlijk erg nieuwsgierig wat dat wel wezen zou. En ja hoor, daar kwam hij een paar dagen later met in een schone envelop een paar ansichtkaarten die haar vader had gestuurd aan diens broer Dirk, ongeveer 75 jaar geleden. Hij had ze al die tijd bewaard. Ik heb ze met eigen ogen gezien. Op de ene kaart stonden twee jongens een meisje te zoenen en op de andere zat een typiste achter een schrijfmachine. Er stonden de volgende gedichtjes op:

Het boerderijtje ziet er al sterk verwaarloosd uit.

Genealogische gegevens over de familie Eising³:

Hermannus Beens, geboren in de gemeente Emmen in 1779, was getrouwd met Hendrikje Lamberts, geboren in de gemeente Sleen in 1780. Hendrikje was hoogstwaarschijnlijk de vermelde betovergrootmoeder. Ze waren in 1809 in Hijken komen wonen. Hermannus was molenaar van beroep.

Een van hun dochters was Zwaardina (Dina) die op 28 november 1813 was geboren, dus ten tijde van de kozakken. Ze trouwde op 11 april 1840 met Riekus Eising, geboren te Westerbork op 4 juni 1809. Hun zoon Jannes, geboren te Hijken op 25 oktober 1855, was getrouwd met Hinderkien Sanders, geboren te Sleen op 9 september 1856. Zij kregen zes kinderen:

Rikes, geboren in de gemeente Westerbork op 8 december 1883; overleden op 18 juni 1911.

Albertje, geboren in de gemeente Westerbork op 9 november 1885; zij trouwde met Fokko Doornbos.

Jakob, geboren in de gemeente Westerbork op 7 juli 1888.

Derk, geboren te Hijken op 14 december 1890.

Jannes, geboren te Hijken op 30 december 1893.

Hendrik, geboren te Hijken op 17 januari 1902.⁴

3 De genealogische gegevens zijn verzameld door H.J. Vos.

4 Werkgroep, *Hijken, Fragmenten*, 43-45. Hier staat meer informatie over Hendrik Eising vermeld.

Piet en Jan zijn aan het vrijen	Alles gaat nu per machine
Met die lieve Katrien.	Vliegen, rijden en wat meer.
Dat ze zich daar mee verblijven	Dit hier mag ik bedienen
Kan je aan hun ogen zien.	En dat werk bevalt me zeer.

Dat zij nu zeer gehecht is aan die kaarten spreekt voor zich. Dit was toch ook een kant van de kluizenaar die men niet van hem had verwacht.

De laatste jaren

Hendrik Eising werd steeds ouder. Zijn boerderij raakte meer en meer verwaarloosd en begon uiteindelijk wat in te zakken. Eerder, toen hij nog wat jonger was, ging hij de gaten in het dak wel weer dichtmaken met roggestro of met zinken golfplaten. Maar de laatste jaren van zijn leven gebeurde dat niet meer. Men zag hem ook steeds minder in het dorp. Toen het zover was, dat de buurvrouw zich ongerust begon te maken - ze had hem al een paar dagen niet gezien - ging ze met lood in de schoenen naar hem toe en klopte op de deur. Na nog eens geklopt te hebben, klonk er een zachte stem: "Ja." Ze ging naar binnen en door de vuile spinrag zag ze hem zitten, een muis vluchtte bij hem weg. "O," zei hij, "komt u van God?" "Misschien wel," zei buurvrouw, wat moest ze anders zeggen. Het rook er muf en vochtig en Hendrik zat met open benen en opgezwollen voeten op een stoel. Hij bevond zich in een kamer van ongeveer zes bij zes meter met nog een lemen vloer. Een ouderwetse schouw, heel mooi betegeld, een paar kasten, een kabinet en twee bedsteden maakten de kamer compleet. En verder was het een onbeschrijflijke bende, overal spinrag en muizenkeutels. Ze had hem wat soep gebracht, maar een dokter wilde hij niet in huis hebben. Maar in overleg met een familielid van hem is er toch een dokter gekomen. Hij wilde het liefst niets met zo'n man te maken hebben en helemaal niet met een ziekenhuis. Misschien kwam dat, omdat hij nergens voor verzekerd was. In die periode heeft zijn buurvrouw hem vaak te eten gebracht, waar hij haar dankbaar voor was. Toen werd hij zo ziek, dat hij niet meer thuis kon blijven. Hij werd opgenomen in het Wilhelminaziekenhuis in Assen. Toen hij uit de ambulance het ziekenhuis werd binnengebracht, merkte hij op: "Daar gaat het zwien." Z'n klompen bleven voor de deur van het ziekenhuis staan. Enkele mensen uit het dorp hebben hem nog een bezoek gebracht. Hij lag er keurig gewassen en geschoren bij. Hij heeft, denk ik, nooit zo schoon in een bed gelegen.

Zijn klompen heeft hij niet meer nodig gehad, want enige dagen na zijn opname, op 14 september 1988 overleed hij op de leeftijd van 86 jaar. Hij werd op het kerkhof in Hijken begraven.

Als de buurvrouw naar het graf van haar man gaat en langs de rustplaats van Hendrik Eising loopt, herinnert ze zich nog steeds wat voor een bijzonder man hij toch was. Over veel mensen die zijn overleden wordt bijna niet meer gepraat, maar over Hendrik Eising, de kluizenaar, zal ook in de verre toekomst gesproken worden. Hij was een dorpsfiguur in Hijken die in de herinnering blijft leven.

Afgebroken

Zijn oude boerderij is later door de erfgenamen verkocht en afgebroken. Zij was te vervallen om op te knappen. Nu staat er een moderne woning. Ook de drie oude lindebomen zijn opgeruimd. Dat is wel jammer, maar ja, soms is zoiets toch nodig. Gelukkig staan de oude eiken er nog steeds. Die bomen bepalen nog iets van de sfeer die zolang om deze plek heeft gehangen. Heel wat kunstschilders hebben de boerderij die zo beeldbepalend was voor de Noordkamp op het doek vastgelegd. Dat zal nu niet meer gebeuren en misschien is dat maar goed ook, want Hendrik Eising zou weinig van zijn 'plekkie' terugvinden.

Hendrik Eising 1902 - 1988

De woning van de familie Koopman die nu op de plaats staat van die van Hendrik Eising.

Zo was het

Jeugdherinneringen (deel 2-2)

**W. Bazuin-Brinkman,
G.J. Dijkstra en
H.J. Vos**

In 1937-1938 vertrouwde een Beiler, wij weten zijn naam niet, zijn jeugdherinneringen van het einde van de 19de eeuw toe aan het papier. Zijn verhaal werd in het voorjaar van 1938 gepubliceerd in het *Nieuwsblad voor Beilen*.

Voor ons was zijn verhaal aanleiding om het te herschrijven en met de technieken van de 21ste eeuw te verlevendigen in een power-point-presentatie die ook op de website van de vereniging te zien is. In deze derde bijdrage vertellen wij nogmaals het verhaal van de oud-Beiler, aangevuld met gegevens uit andere bronnen.

Foto van een jaarmarkt te Beilen in 1948. Op de foto is rechts café 'De Veehandel' te zien, in het begin van de 20ste eeuw was J. Smit eigenaar, later W. Homan, K. Struik en Lucas Mulder en H. Meinen, nu is de discotheek Skopje er gevestigd. Op de voorgrond worden zaden en planten verhandeld en links op de achtergrond vee.)

Jaarmarkten

De jaarmarkten verschilden op het einde van de jaren dertig weinig van die van de 19de eeuw. Er waren eind jaren dertig nog steeds twee grote markten: de mei- en de oktobermarkt. Het enige verschil met de 19de eeuw was, dat er toen ook midden in de zomer een markt werd gehouden, de zogenaamde 'middenmarkt'. In 't begin van de 20ste eeuw was deze jaarmarkt veranderd in een gewone weekmarkt.

Was het jaarmarkt in Beilen en men ging 's middags van 12.00 tot 14.00 uur op de driesprong Kruisstraat-Hekstraat-Brinkstraat staan, dan kon men alle jongelui uit de omliggende dorpen Beilen zien binnentrekken. Een ieder kwam toen lopend, fietsen waren er op het einde van de 19de eeuw nog niet. Zo kon men omstreeks deze tijd op de Kruisstraat hele scharen meisjes en jongens zien komen. Zij zongen hun hoogste lied en liepen de markt over in de richting van Hotel Jager. Zelden zag men de jeugd uit twee dorpen bij elkaar. Ook zou de jeugd uit één dorp niet in twee groepen komen. In de avonduren bleef de jeugd uit hetzelfde dorp ook bij elkaar. Dit laatste met het oog op vechtpartijen, wat in die dagen nogal veel gebeurde, maar dan was het dorp tegen dorp.

Een bekende marktkoopman in die dagen was een zekere Willem Reekers uit Hoogeveen, bijgenaamd Centen El.

De geheele Brinkstraat en het voorste gedeelte van de Hekstraat stond in het teken van de jaarmarkt en geen herberg of hij was 's avonds tjokvol. Ging men dan 's avonds eens een kijkje nemen in de bovenzaal bij Js. Joosten, dan kon men daar veel bezoekers met een glaasje boerenjongens zien zitten.

Ook was er toen nog een drukke herberg in de Brinkstaat, waar eind jaren dertig van de vorige eeuw J. Popping woonde. Deze

Kruisstraat anno 1920

Brinkstraat met links Hotel Jager

Het voorste gedeelte van de Hekstraat anno 1910

In de Brinkstraat hadden kooplui hun waar uitgesteld op het trottoir. Aan de overzijde van de straat is links nog een gedeelte van de bakkerij van G. Joosten te zien. In het middelste huis had L. Stevens een groentewinkel. Het pand is in 1951 afgebroken om ruimte te maken voor de doorbraak van de Raadhuistraat. Rechts is de slagerij van Anne Smit te zien.

In het eerste huis rechts was de spekslagerij van P.J. Velzen gevestigd. In 1924 had Jan Joosten jr. er zijn bakkerij. Het huis werd in 1976 afgebroken. Op deze plaats werd een nieuw pand gebouwd. Dit is nu in gebruik door de Trekpleister en de Mitradrankenwinkel. In het witte huis aan de overkant was het café van W.J. Smid. In 1910 had Saul van Gelder hier een slagerij; in de 20-er jaren van de vorige eeuw kwam de rustend landbouwer Jan Popping er wonen. In het winkelgedeelte vestigde zich Hendrik Beugelink met een winkel in huishoudelijke artikelen en fietsen. Berend Smid kwam er in 1936 wonen en had er een groente-, fruit- en viswinkel. 's Zomers ventte hij met de ijscokar, die op de foto voor de deur staat geparkeerd. Begin jaren '50 woonde er Jacob de Vries met een naaimachinehandel. In 1967 werd het pand afgebroken en vervangen door het pand van schoenmaker Jan Schepel.

herberg werd geëxploiteerd door een zekere J.W. Smid, die ook als ronselaar optrad voor jongelui die veelal onder invloed van alcohol voor een verblijf van zes jaar als soldaat in Nederlands-Indië tekenden of zich als remplaçant verkochten. Was het handgeld door de 'nieuwe' koloniaal ontvangen, dan werd dit vaak in dezelfde herberg met kameraden in sterke drank omgezet. Diezelfde ronselaar voor militaire diensten was later als straatprediker op het Amstelveld in Amsterdam te vinden, maar nu als anti-militarist.

Waren de jaarmarkten doorgaans wat het bezoek betreft vrijwel gelijk, het 'zoepmarkie' maakte hierop een uitzondering. Dit 'zoepmarkie' kenmerkte zich geregeld door veel bezoek, zowel van publiek als van kermisreizigers. Roel Reijnjes typeerde het 'zoepmarkie' als volgt:

'Zoepmarkie:

Ik denk weer even an de kleine karmis op oes dörp,
vrogger toen ik klein was, ien meul en een paor kraomen.

't Heette dan 'zoepmarkie'

ik dacht ait dat der dan soep eten weur,
soep, umdat 't zo kaold was.

Ach heden wat denkt een kind mangs vrömd.

Het zoepen van sterke draank kun ik
jao niet met zo'n feest in verband brengen.¹⁾

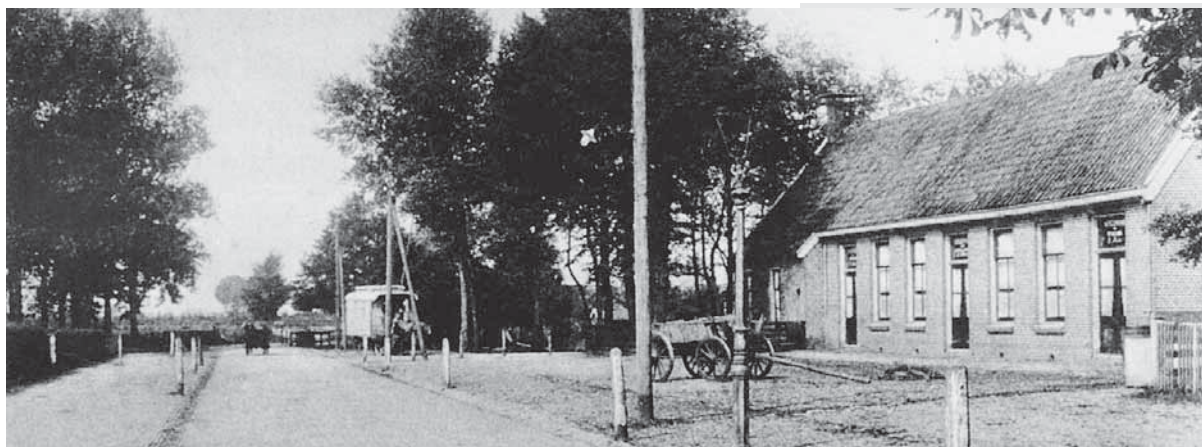
Tijdens zo'n bijzondere markt kwam het voor, dat de gehele Brink vol woonwagens stond en dat een groot aantal marktschepen in de Beilervaart lag.

Strompelmaandag

Een bijzondere markt was de markt op strompelmaandag, de eerste maandag na nieuwjaarsdag. Volgens onze verteller werd

Noten

- 1) Roel Reijntjes, *Een leven in Beilen*, Beilen, 1998, 92.

er 'veel gestrompeld, doch ook veel gevallen'. Veelal had dan ook het leeuwerikenhokje bij de toren die nacht één of meer bewoners. Dit was het enige arrestantenlokaal dat Beilen rijk was. Op een keer kwam de veldwachter er één brengen. Toen hij de man in het hok duwde, schoot een arrestant die een uur van tevoren was ingesloten eruit, en had de veldwachter het nakijken. Ook zat er eens een turfschipper wegens dronkenschap in het leeuwerikenhokje opgesloten, maar toen de veldwachter hem de volgende morgen in vrijheid wilde stellen, was de vogel gevlogen. Hij had een tunnel onder de deur door gemaakt en zo zijn vrijheid herkreken. De veldwachter stond voor een raadsel, want er lag ook uitgraven grond aan de buitenkant. Toen de veldwachter vervolgens in de Beiler haven de turfschipper opzocht en hem vroeg, hoe hij gevlucht was, luidde het antwoord: "Nou, ik krabde van binnen en de hond van buiten."

Deze foto van de markt laat 'een tentwagen' zien oftewel een woonwagen. Rechts café Schuring (later café Smit).

De Nederlands Hervormde kerk met links het arrestantenhokje, het zogenaamde leeuwerikenhokje, en rechts het brandspuithuisje.

De Markt tijdens een marktdag omstreeks 1938. Het vee wordt middenachter verhandeld en op de voorgrond is een kraam te zien van een kuiper met vaten.

Rijkshengstenkeuring

Dan had Beilen vroeger nog het voorrecht om buiten de markten om ieder jaar de rijkshengstenkeuring te verzorgen. Dan werd er een grote houten manege op de Brink gebouwd en de gehele markt met zand bestrooid. Dit laatste was nodig voor het laten draven van de hengsten. Deze keuring is om een of andere reden naar Assen verplaatst.

Het voormalige station aan de perronzijde.

Het stationsgebouw, maar nu van de straatzijde gezien.

Het station

In de jeugdijaren van onze verteller oefende het station een grote aantrekkingskracht op groot en klein uit. Onze verteller: “Was het zondagavond en de één kon zijn vriend of vriendin niet vinden, dan ging hij of zij omstreeks 21.00 uur naar het station en honderd tegen één of daar was men terecht. Bijna zonder uitzondering was daar omstreeks dit tijdstip de gehele Beiler jeugd aanwezig.”

Het stationsgebouw bestond uit een dienstgedeelte. In de vooruit springende erker had het personeel een goed zicht op het perron en het treinverkeer, er bevond zich een loket voor de kaartverkoop. De andere kant van het loket bevond zich in de hal. Naast het dienstgedeelte bevond zich een sobere wachtkamer, waar de Beiler jeugd zich vermaakte.²⁾

Onze verteller: “Konden wij het enigszins voor elkaar krijgen, dan gingen we de wachtkamer in. In het eerst heel stil, maar ja, die stilte duurde in de regel niet heel lang en weldra was het een leven als een oordeel. Spoedig verscheen er dan een beambte van het station die ons er allemaal weer uit joeg de straat op. Dan maar op straat gebleven tot de treinen uit beide richtingen gearriveerd waren. Dan ging, wat die dag in Beilen was geweest weer weg, wat uit Beilen weg was geweest, kwam weer terug. Zoo kon men daar dan zien wie vertrokken en wie aankwamen, want

2) F.C. Kerkhove, *Een wandeling door oud-Beilen*, Beilen 1998, 2.

het spoor was toen, buiten paard en wagen, bijna het eenigste vervoermiddel.”

Waren de treinen vertrokken, dan gingen de jongelui zingend Beilen weer in. Soms belandden de jongens nog in een of andere herberg en ook gingen er wel naar Eursing, naar Olde Sije. Zij had daar een herberg.

Ook ging het jonge volk menigmaal naar Eursing om het een of ander kattenkwaad uit te halen. Onze verteller: “De veldwachter was in die dagen niet zo streng, zodat wij op dat gebied nogal de vrije hand hadden, en ja, die boeren in Eursing hadden in die tijd allemaal zonder uitzondering aardige dienstboden.”

Onze verteller vervolgt: “Maar keren wij weer terug naar het station. Was het oktobermarkt, dan was om kwart over vier de gehele jeugd bij het station, want dan kwam Vader en Moeder terug uit Assen. Was het in oktober lotingsdag voor de militie, dan stonden om één uur ’s middags verscheidene familieleden van de lotelingen bij het station, want dan kwam de begeleidende veldwachter terug en dan konden ze gewaar worden of hun zoon vrij of ingeloot was. Om kwart over vier kwamen de lotelingen uit Assen terug en ook dan weer was er een grote belangstelling bij het station.

Enige malen op een dag kon men de postboden naar het station zien gaan, zowel die van Beilen als die van Westerbork. Ook de beampten van Van Gend en Loos waren geregelde bezoekers van het station. Op iedere personentrein die aankwam, reden twee of meer rijtuigen naar het station, vanaf Hotel Jager en van Hotel Bosman en maar zelden dat hun reis vergeefs was.”

Op 1 mei 1870 werd de spoorbaan Meppel-Groningen in gebruik genomen. Tijdens de opening werd het de belangrijkste verkeersader van Drenthe genoemd.

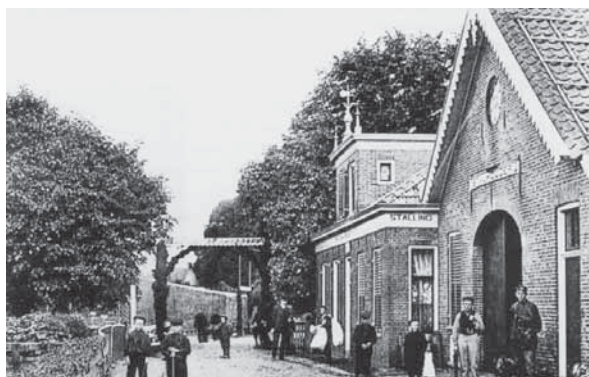
Een foto van stationschef Comijn. Deze foto is in 1948 genomen.

De buurtschap Eursing, de weg was nog een zandpad. Rechts is de schaapskooi van de familie Wubbeling te zien. Het huisje links werd eerst bewoond door de familie Eising en later door de familie Peeks.

Linksboven: Het Stationskoffiehuis annex Hotel Jager afgebeeld met op de oprijlaan een koets een zogenaamde 'brik'. Later werd het pand bewoond door de familie Heuff. Achter het hotel was het speelveld van korfbalclub Vitesse. Het hotel is afgebroken om plaats te maken voor de DOMO. Rechtsboven: De Paltz het tweede huis rechts is Hotel Bosman waarvandaan ook werd gereden met een rijtuig om passagiers te halen of te brengen.

Een diligence in Nieuw Buinen

3) G.J. Dijkstra e.a., *Gemeente Beilen, 1811-1997*, Beilen 1997, 113-115.

Vervoer

Waren bij winterdag de kanalen in Drenthe dichtgevroren, dan was alles op het spoor aangewezen en was het soms een drukte van belang bij het station. Uit de gemeenten Westerbork en Dwingeloo, kwamen dan ook veel boeren hun veevoeder en andere producten uit Beilen halen. De spoortrein was in die tijd de enige gelegenheid, buiten de beurtschippers naar Groningen, Assen en Meppel om, waarmee vervoer over grotere afstanden kon worden geregeld.

Het reizigersverkeer met het oosten van Drenthe, tussen Beilen en Emmen, werd onderhouden door een gemotoriseerde omnibus tussen Beilen en Emmen en wel vanaf Hotel Bosman, Beilen, naar Hotel Meijer, Emmen. Jarenlang heeft daar als postiljon een zekere oude Tieme opgezeten.

In 1873 vroeg Jan Postema uit Dwingeloo een vergunning aan voor een diligencedienst tussen Dwingeloo en Beilen. Het gemeentebestuur vond het wenselijk en vroeg GS om toestemming. De dienst werd later gestaakt wegens te geringe opbrengsten. In 1886 was er echter een dagelijkse omnibusdienst tussen Beilen en Emmen met uitzondering van de zondag. De omnibus werd door paarden getrokken.

Vanaf eind april 1889 onderhield hotelhouder H.A. Meijer uit Emmen slechts vier maanden een pendeldienst tussen Beilen en Emmen met een gemotoriseerde omnibus. De reistijd was 2,5 uur en de kosten waren f 1,40 per persoon. Meijer moest zijn route verleggen over Borger naar Assen, omdat de gemeenten in Midden-Drenthe, Zweeloo en Westerbork, te lang treuzelden met de herstelwerkzaamheden aan de wegen. Hotelhouder Geert Jager en landbouwer Jacob Wolting vonden het toen het moment om een paardenomnibus te laten rijden van Beilen naar Emmen. De reistijd was gemiddeld 3,5 uur, en de kosten waren eveneens f 1,40 per persoon. Meijer startte echter ook een nieuwe paardenomnibuslijn voor de concurrerende prijs van f 1.20 per persoon.³⁾

Maar deze oude omnibusdienst was bijna uitsluitend voor de beter gesitueerde personen, want goedkoop was het niet. De minder bemiddelde bevolking die naar het oosten van de provincie of omgekeerd reisde, maakte gebruik van de 'goedkopere' snikke.

De havenkolk met enkele snikken en vrachtschepen. Links op de achtergrond is de boerderij van de familie Brunsting aan de Markt te zien. Rechts staat het café op de 'Tippe' van Jan Steenge. Het voorste schip is het beurtschip van Geert Beuving die tweemaal in de week op Assen voer. Het schip werd later door zijn zoon Nico Beuving overgenomen. Tot in de dertiger jaren van de 20ste eeuw werd dit werk door hem voortgezet, doch door de concurrentie van het spoor- en wegvervoer moest de dienst worden opgeheven. Het andere schip is waarschijnlijk de snikke van Hein Holwerda, die een beurtdienst had op Groningen. Ook was er nog een beurtdienst op Meppel die werd verzorgd door Jan Hellendoorn. De beurtschipper van Emmen-Assen v.v. was ook

De allereerste autobusdienst was die van H.A. Meijer uit Emmen. De bus bood plaats aan twaalf passagiers. Na vier maanden op en neer naar Beilen was de lijn ter ziele, omdat het drie ton wegende gevaarte te veel schade opleverde aan de wegen en de bruggen.

ingericht voor personenvervoer en daar hij langs het gehele Oranjekanaal voer, bestreek hij geheel het midden van de provincie Drenthe.

Op maandag kwamen veel marktbezoekers met de snikken naar Beilen. Twee à drie snikken voeren dan vanaf Smilde en Appelscha naar Beilen om de bezoekers te brengen. Het kwam nogal eens voor, dat waar 's morgens de varkens of koeien hadden gestaan, 's middags op de terugreis de marktbezoekers lagen.

*'Droomkanaal'. Het Oranjekanaal
geschilderd door R. Dozy*

De snik in het Oranjekanaal

*De snik dref deur het dreumkanaol,
zo staodig as de jaoren gliedt,
een ritmisch wiegen deur een zaal
van ieken, elk hef't an de tied.*

*'t Volk stapte oet - de snik bleef leeg,
veurbij het speulevaoren.
Tied weur betuun... en aalerdeegs
Wij vliegt deur oeze jaoren.*

Roel Reijntjes

Onze verteller: "Toen die snikken nog in Beilen kwamen, werd op de zogenaamde Tip [de huidige De Omloop – red.] een koffiehuis geëxploiteerd door een moeder met haar dochter. Hier was altijd veel klandizie en veel te doen! Hier hebben wij als kinderen vaak een vechtpartij aanschouwd. Nu is ook dat huis verdwenen, maar als die plek daar nog eens praten kon, dan zouden er alleen van dat kleine stukje Beilen toentertijd 'de Tip' genaamd boekdelen volgeschreven kunnen worden."

*Assen: het einde van de Drentse
Hoofdvaart. Dit was het eind- en
keerpunt van veel schippers van
tjalken en pramen die de Drentse
hoofdstad aandeden.*

Mijn schoolfoto

De klassen 1 en 2 van de Christelijke Lagere School Hijken - Hooghalen

Op deze foto uit het schooljaar 1947-1948 staan de klassen 1 en 2 van de Christelijke Lagere School Hijken - Hooghalen, ook wel ‘de Heideschool’ genoemd. Femmie Timmerman-Stevens heeft alle namen van de kinderen weten te achterhalen en vermeldt indien mogelijk wat ze na hun schooltijd hebben gedaan.

Boven de kinderen uit torent de onderwijzeres juffrouw Kruit-hof.

Achterste rij:

Femmie van de Hof, werkzaam in de huishouding
Zwaantje Stevens, werkzaam in de huishouding
Jannie van Dijk, kantoorwerk
Alie Zomer, zijdeschilderes
Albertje Timmerman, huishouding
Ellie de Vries, onbekend
Coby Kleyman, onbekend
Jelle Alkema, agrarisch werk
Gerrit Zoer, schilder op de marinewerven.

Middelste rij:

Jan van de Velde, schilder
Piet Schipper, vertegenwoordiger
Koos Weima, bouwvakker
Wim Beijes, geëmigreerd via Brazilië naar Californië
Hommie van de Vegt, geëmigreerd
Lammert Homan, werkzaam bij de politie
Willem Jonkers, medewerker bij de Domo
Jan Vording, werkzaam bij de politie

Voorste rij:

Jan Weima, onderhoudstimmerman
Jan Alkema, agrarisch werk
Jantje Janssens werkte bij de kraamzorg
Etty Strijk, werkte in de naaikamer van Van Boeyenoord
Meiske Venhuizen, geëmigreerd naar Canada
Jantje Tamming, administratief werk
Margje Jonkers werkte als gezinsverzorgster
Wietske van Dijk, pastoraal medewerkster

Een bijzondere vondst bij Wijster (deel 1)

Begin juni 1901 werden tijdens het turfgraven in een veentje aan de Bruntingerweg drie lijken, of althans de overblijfselen daarvan, en het schedeltje en enkele beenderen van een kind gevonden.

G.J. Dijkstra

Het opmerkelijke was, dat deze vier lijken gedeeltelijk intact waren gebleven en dat op de stoffelijke resten nog kleding, grove wollen stof en leder, aanwezig waren. Deze zogenaamde 'veenlijken' waren door het lange verblijf in het veen als het ware gemummificeerd. Veenmos heeft een goede, door een zuurstofafsluitende laag, conserverende eigenschap en dus een bederfwerend vermogen. De hoge zuurgraad heeft ook een looiende werking. Deze in die tijd 'merkwaardige' vondst leidde tot een publicatie van G.J. Landweer in de *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* van 1903.¹⁾ In het boek *Van Wisnare tot Wijster, 1206-1981* werd deze vondst aan de hand van de publicatie van Landweer nogmaals beschreven.²⁾

Op het einde van de vorige eeuw ontstond er bij de deskundigen en de wetenschappers van het Drents Museum belangstelling voor de veenvondsten in Drenthe. Archeoloog W.A.B. van der Sanden weidde er verschillende publicaties aan.³⁾

Over de kledingstukken die bij de veenlijken in Wijster zijn gevonden, publiceerde S.Y. Comis in de *Nieuwe Drentse Volksalmanak* van 1998 een interessante bijdrage.⁴⁾

De laatste mij bekende publicatie is van 4 juli 2003. Journalist Piter Bergstra schreef in de serie 'Uit het depôt' over 'Het lul-lappien van een onbekende ongelukkige.' Van conservator drs. V. van Vilsteren van het Drents Museum had hij een foto van de

Noten

- 1) G.J. Landweer, 'Een merkwaardige vondst in een veentje bij Wijster', in: *Nieuwe Drentsche Volksalmanak* (NDVA) 1903, 102-112.
- 2) G. Bakker, H.L.G. Schuur en J. van Dijk-de Vries, *Van Wisnare tot Wijster, 1206-1981*, Dwingelo 1981, 24-25.
- 3) W.A.B. van der Sanden, 'Veevondsten in Drenthe', in: *NDVA* 1995 (112), 3-7 (79-83)
W.A.B. van der Sanden, 'Veevondsten in Drenthe (2): over potten, herten en wielen', in: *NDVA* 1997 (114), 3-7 (117-121);
W.A.B. van der Sanden, 'Veevondsten in Drenthe (3): van maalstenen, wolkluwens, bronzen potten en veenlijken', in: *NDVA* 1998 (115), 3-6 (103-106). In deze aflevering ging Van der Sanden ook in

Rechts: Detail van het schilderij 'De oogst' van Lucas van Valckenborgh (1535-1597). Landbouwers op het platteland: offeraars volgens een heidens gebruik?

Boven: De broek van de landbouwer, rechts op het schilderij, met de zogenaamde schaambuidel.

gereconstrueerde broek van één van de veenlijken uit het venetje bij Wijster ontvangen voor publicatie in het Dagblad van het Noorden. In het artikel gaat Bergstra naar aanleiding van de informatie van Van Vilsteren er van uit, dat het hier wellicht om een rituele moord zou zijn gegaan: 'Wellicht zijn ze geofferd volgens een heidens gebruik dat eeuwen christendom heeft doorstaan.'⁵⁾

De lezer zal inmiddels begrijpen, dat er over de personen van deze veenlijken aardig is gespeculeerd. De verhalen lijken zelfs fictiever te worden: van Spanjaarden of zigeuners (Landweer, 1903) tot een rituele moord (in 1590 !) volgens een heidens gebruik door de lokale bevolking (Bergstra/Van Vilsteren in 2003).

Mijn belangstelling voor deze intrigerende vondst kwam met name voort uit het feit, dat ik het afgelopen jaar wat onderzoek heb gedaan naar vagebonden en zigeuners in de 18de eeuw, waarbij in de meeste literatuur ervan wordt uitgegaan, dat zigeuners pas na 1630 in Drenthe kwamen. De veronderstelling van Landweer over aanwezigheid van zigeuners op het einde van de 16de eeuw past niet in dat beeld. Om deze reden heb ik de mij bekende literatuur over de vondst te Wijster verzameld. In deze bijdrage ben ik dan ook begonnen met een literatuuroverzicht hierover. Vervolgens ga ik dieper in op de gewelddadigheden in Drenthe gedurende het laatste kwart van de 16de eeuw en de eerste decennia van de 17de eeuw. In het besluit van dit artikel kan ik het niet nalaten om even mee te speculeren over de veenlijken van Wijster.

het bijzonder op de vondst te Wijster in.

W.A.B. van der Sanden, 'Veenvondsten in Drenthe (4): over oude kranten met nieuwe vondsten', in: *NDVA* 2002 (119), 96-100).

- 4) S.Y. Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen en leren kledingstukken uit het veen bij Wijster', in: *NDVA* 1998 (115), 71-97 (171-197).
- 5) Piter Bergstra, 'Het lul-lappien van een onbekende ongelukkige.', in: *Het Dagblad van het Noorden*, 4 juli 2003.

De vondst

Op 5 juni 1901⁶⁾ vond de veenarbeider Lenze Bakker bij het turfgraven in een veentje bij Wijster de resten van een aantal lijken. Onmiddellijk werden burgemeester W.C. de Vidal de Saint Germain en veldwachter J. Mulder gewaarschuwd. Beide personen stelden een onderzoek in en konden vrij snel zien, dat het niet om een recent misdrijf ging. De burgemeester besloot ter plaatse een deel van de kleding mee te nemen naar Beilen om dit naar het museum in Assen te laten brengen. Kennelijk had de bestuurder meteen door, dat het om een ‘bijzondere’ vondst ging. Overigens gaf Vidal de Saint Germain de arbeiders de opdracht om de lijken meteen weer te begraven.

Dezelfde dag lichtte W. Popping uit Wijster belastingontvanger G.J. Landweer uit Hoogeveen in. Landweer had veel belangstelling voor oudheden en hij was om deze reden in 1892 door het Provinciaal Museum van Oudheden te Assen (nu: Drents Museum) gevraagd om correspondent te worden. In deze functie trok hij met zijn fototoestel door de provincie om bij elke vondst zoveel mogelijk gegevens niet alleen op papier, maar ook op foto vast te leggen.⁷⁾

Landweer kwam de volgende dag, op 5 juni 1901 [of: 6 juni 1901], naar Wijster. Toen hij ter plaatse kwam, hoorde hij dat de kledingstukken inmiddels op verzoek van de burgemeester van Beilen naar Assen waren gebracht en de gevonden beenderen opnieuw waren begraven. Op zijn verzoek werden deze opnieuw opgegraven. Hij vond, voor zover hij dat kon nagaan, drie verschillende schedels, één van een fors gebouwd mens en twee van jongere mensen. De schedel van de volwassene zag er

Een huurling, infanterist, tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Tekening van Jakob de Geyn, Den Haag, 1608.

6) Landweer ging in zijn publicatie uit van 4 juni 1901.

7) Comis, ‘Zestiende-eeuwse wollen’, 71 (171).

Klaas van der Tuuk (Wijster) wist zich te herinneren, hoe een onderwijzer zijn leerlingen meenam het veld in naar de plaats, waar de veenlijken in 1901 zouden zijn gevonden. De coördinaten van deze vindplaats (232.3, 537.7) wijken af van die volgens historisch onderzoek (233.0/537.8; zie ook pagina 24) worden vermeld.

Het moet op de wegen een bont schouwspel geweest zijn: reizigers te paard of in een koets, boeren die hun goederen in de stad gaan verkopen, marskramers en wonderdokters, soms een groep zigeuners (links bij de boom) en waarschijnlijk veel vaker allerlei gespuis, bedelaars en louche handelaars. Tekening van Hendric Avercamp.

bij de vondst nog goed uit, maar was daarna vernield. De hersenen waren er nog in aanwezig en van een witte kleur. De kleinere schedels waren ook door het lange verblijf in het vennetje aangetast. In een droge toestand waren ze min of meer verweerd en zagen er verschrompeld uit. Een deel van de kalkzouten was er blijkbaar reeds aan onttrokken.

Verder vond hij van één van de jongere mensen nog aan elkaar hangende ruggewervels met de daaraan verbonden ribben en een groot gedeelte van de huid, gedeeltelijk aan de ruggegraat verbonden. Bovendien waren er overblijfselen van organen.

Landweer vond in de veenput nog een fraai gevormd handje, dat wellicht tijdens het turfgraven van de arm was gescheiden.

Een boerendrinkpartij van Adraen Brouwer (1605/06-1638). Waren boeren uit Wijster na een boerendrinkpartij slachtoffer of waren zij in een dronkemansroes betrokken bij het doden van de gevonden vier personen. Het is slechts fictie.

In het zure milieu werden de lijken min of meer geconserveerd en raakten in de loop der jaren met een dikke veenlaag bedekt.⁸⁾ Door Lucas Mulder uit Wijster waren nog een schoenzool en een riempje gevonden dat blijkbaar tot bevestiging van 't schoeisel aan de voet had gediend. Beide voorwerpen waren door Landweer naar het Drents Museum gebracht.⁹⁾

Onderzoek

Het onderzoek in de veenput bij Wijster in 1901 bracht aan het licht, dat de slachtoffers niet bij toeval in het ven waren terechtgekomen. Nadat de lijken in het vennetje waren geworpen, had men ze met zoden afgedekt die door vliertakken vastgezet schenen te zijn. Het was duidelijk, dat men de lijken op een zodanige wijze had begraven, dat men wilde voorkomen, dat ze weer zouden bovendrijven.¹⁰⁾

Nadat de lijken voor de tweede keer waren begraven, kwamen ze nog een keer tevoorschijn, namelijk in 1915 bij het graven van een sloot. Men had vrij snel door, dat het om dezelfde lijken ging als die van 1901. De lichamen werden meteen weer op dezelfde plaats begraven.

Munten en een ketel

Enkele dagen na de vondst van de lijken werden in hetzelfde veentje op dezelfde plaats door Lenze Bakker negen zilveren en zeven koperen munten gevonden, de meeste waren geslagen in de laatste helft van de 16de eeuw (1556-1576).¹¹⁾ Twee jaar

8) In de *Nieuwe Drentsche Volks-almanak* van 1897 had Landweer een artikel geschreven over een veenlijk, dat op 4 juni 1891 in het Ter Haarsterveen was gevonden. Ook de huid van dat lijk was evenals de huiden van de veenlijken bij Wijster als het ware geloooid.

9) Landweer, 'Een merkwaardige vondst'.

Uiteindelijk is de leren schoenzool niet aan het museum geschonken. Volgens een inventarisbriefje ontving het Drents museum: een rechterhandje, delen van twee bovenkaken en schedelbeenderen van mogelijk vier lijken, een complete bruinrode wollen jas, onderdelen van een 'leeren jachtvest', een leren riempje, een hier en daar gescheurde groenwollen kiel, de munten en de grote koperen ketel.

10) Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen', 71 (171) J.G.C. Joosting, 'Lijkenvondst te Wijster', in: *Bijdragen tot de kennis van de provincie Groningen en omgelegen streken II*, 1902, 115-116.

Landweer wees in zijn artikel in de *Nieuwe Drentsche*

'Zigeunergezelschap' van Pseudo van der Venne (volgens Hofstede de Groot). (Museum Pommersfelden, cat. 1894 nr. 7 als 'Allmacher') (doek, 113 x 167 cm.) Er wordt gekookt in een grote (koperen ?) ketel!

Een munt uit 1574, geslagen tijdens het beleg van Leiden.

Volksalmanak van 1897 op een vergelijkbare vondst omstreeks 1870 bij het Ter-apelkanaal. Ook hier was het lijk met takken bedekt, 40.

- 11) Dankzij de medewerking van de eigenaar van het veen, Frank van Vloten uit Nunspeet, zijn deze munten geschonken aan het Drents Museum in Assen.
- 12) Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen', 71 (171).
Deze ketel is op 7 november 1903 door de eigenaar van het veentje, F. van Vloten, aan het museum te Assen geschonken. Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen', 72 (172).
- 13) Bakker, *Van Wisnare*, 25.
- 14) 'Schenking vrienden', in: *Drents Museum Journaal*, 2002 (1), 19.

De munten

In 1901 werden de munten ondergebracht bij het Provinciaal Museum in Assen. De beschrijving van dertien verschillende munten luidt als volgt:

1. Een stuk van drie plakken van Zutphen, 1589
2. Een stuk van drie mijten of biljoenmuntje van Hasselt uit ca 1580.
3. Twee stukken van drie mijten voor Deventer, Kampen en Zwolle uit 1556.
4. Een stuk van drie plakken van Nijmegen.
5. Een dubbele stuiver van Holland, Philips de Schone (1480-1506).
6. Een patard voor Brabant van Karel V (1515-1555).
7. Een stuiver van Brabant van Karel V tijdens zijn minderjarigheid (1500-1515).
8. 1/5 Philipsdaalder voor Brabant uit 1564.
9. 1/10 Philipsdaalder voor Brabant, geslagen te Antwerpen in 1573.
10. 1/10 Philipsdaalder voor Vlaanderen uit 1573, ingestempeld in 1574 met het schildje met de Hollandse Leeuw ter verhoging van de waarde.
11. 1/20 Philipsdaalder voor Brabant, geslagen te Maastricht in 1576
12. 1/20 Philipsdaalder voor Vlaanderen uit 1572.
- 13 Een groot van Navarre.

Van de in totaal zestien gevonden munten waren er negen van zilver en zeven van koper. De oudste munt dateert van 1468.¹³⁾

later werd nog een grote koperen ketel ontdekt.¹²⁾

Het ligt voor de hand om, gelet op de jaartallen op de munten, te denken aan een mogelijk verband met het krijgsgeweld van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) of van rondtrekkende soldaten/bendes tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621). Misschien waren het lieden die in deze tijd achter een leger aantrokken (zoetelaars, prostituees, soldatenvrouwen met kroost enz.) of handelaren, die om de een of andere reden van hun legergroep waren afgedwaald.

Uit de gevonden muntstukken in de nabijheid van de lijken zou mogen worden geconcludeerd, dat er van een beroving c.q. doodslag geen sprake was.

De koperen ketel

De bij de lijken gevonden ketel heeft de afgelopen jaren tot wat bijzondere veronderstellingen geleid. In het *Drents Museum Journaal* wordt gemeld, dat deskundigen vermoeden dat er bij de dood van de vier personen 'magie' in het spel is geweest. Dit zouden de deskundigen afleiden uit de gevonden ketel.¹⁴⁾

Meer licht in de duisternis van deze magie kreeg ik bij het lezen van 'Het lul-lappien van een onbekende ongelukkige'. Hierin wordt

door Piter Bergstra op basis van informatie van conservator drs. V. van Vilsteren van het Drents Museum een link gelegd tussen het begraven van een kostbare ketel en munten met het offeren van mensen 'volgens een heidens gebruik dat eeuwen christendom heeft doorstaan'.¹⁵⁾

Van Vilsteren gaat in een artikel in de *Nieuwe Drentse Volksalmanak* nader in op zijn zienswijze over de betekenis van het begraven van de zogenaamde 'Spaanse legerpotten' in het veen.¹⁶⁾ Zo stelt hij terecht, dat er ook na de kerstening allerlei heidense gebruiken zijn blijven bestaan. Eén zo'n gebruik zou zijn geweest, het begraven van een pot of ketel. Hierbij haalt hij een oude gewoonte in Midden-Duitsland aan: 'In nieuwe huizen of bijgeval in huizen waarin ze opnieuw intrekken, begraven ze potten, vol met verschillende zaken voor de huisgoden die het volk Stetewaldiu noemt'. We komen hier dus op het terrein van volksgeloof.

De lokatie

De oorspronkelijke vindplaats was op het einde van de vorige eeuw nog te herleiden uit het gegeven, dat de lijken ontdekt waren in een veentje met een diameter van ongeveer 100 meter dat gelegen was 'ca. 20 minuten [gaans] ten Noordoosten van de halte Wijster'. Dankzij het feit dat de toenmalige eigenaar van het veentje bekend was, kon men met behulp van kadastrale gegevens achter de juiste locatie komen. Anno 2003 is de plek een laaggelegen weiland in wat vroeger het Oostwestveen heette, dicht bij de Eekmaten ten noordoosten van Wijster (coördinaten 233.0/537.8).¹⁷⁾

Een koperen ketel uit de 16de eeuw

15) Bergstra, 'Het lul-lappien'.

16) V.T. van Vilsteren, 'Voor hutspot en de duivel; over de betekenis der 'zoogenaamde Spaansche legerpotten', in: NDVA, 1998 115, 42-70 (142-170).

17) Comis, 'Zestiende-eeuwse wollen', 72 (172).

Een bijzondere vondst (deel 2)

In het eerste nummer van het volgende jaar wordt in het tweede deel van dit artikel ingegaan op: de lokatie van de gevonden lijken; de kleding; het oorlogsleed in Drenthe op het einde van de 16de eeuw en de mogelijke identiteit van de personen.

Op deze topografische kaart van 1998 wordt bij I de plaats (coördinaten 233.0/537.8) aangegeven, waar de veenlijken zouden zijn gevonden. Met II wordt de plek aangeduid, waar volgens de onderwijzer van Klaas van der Tuuk de lijken zouden zijn gevonden.

In de vierde eeuw na Christus schijnt een zekere Nicolaas bisschop van Myra, een plaatsje in het huidige Turkije te zijn geweest. Of Nicolaas echt heeft bestaan, valt niet aan de hand van authentieke bronnen te bewijzen. In sommige latere (!) bronnen wordt vermeld, dat Nicolaas op 6 december 340 zou zijn overleden. Een historische bron uit 340 is hierover niet te vinden. In het jaar 1087 werd het stoffelijk overschot dat van Nicolaas zou zijn, naar Bari in Italië verhuisd. In de beeldvorming in legenden en verhalen komt hij naar voren als een diepgelovig en rechtschapen man die onrecht en ongeloof aanklaagt. Hij is diep bewogen door het lot van de armen en lenigt hun noden. In naam van de Heer brengt hij het kwade aan het licht, dreigt, maar straft niet. Opmerkelijk is dat in de verschillende legenden over Nicolaas het getal drie steeds terugkeert:

-drie veldheren, die ten onrechte van samenzwering tegen keizer Constantijn ter dood waren veroordeeld, worden door een droom, waarin de heilige Nicolaas verschijnt, gered;

-drie meisjes van een verarmde edelman worden voor prostitutie behoed door een bruidschat die de heilige Nicolaas hen schenkt;

-drie gedode kinderen die al in een pekelvat zaten, werden door de Heilige Nicolaas weer tot leven gewekt.

Het getal drie zou een symbolische betekenis hebben en verwijzen naar het mysterie van de Drievuldigheid. De teksten en verhalen over Nicolaas hebben allen een religieus karakter. Ze verwijzen naar de Bijbel, God treedt als redder op en het verhaal eindigt met gebed.¹⁾

Legende en folklore

Nicolaas van Myra kreeg als heilige tussen de 6de en de 12de eeuw in Oost- en West-Europa door liturgie, iconografie en literatuur veel bekendheid. Het liturgisch en sacraal karakter werd in het oosten beter bewaard dan in onze streken. In het westen werden de heiligen door secularisatie meer in het dagelijks leven geïntegreerd. Elementen uit het Germaans en Keltisch volksgeloof werden in christelijke teksten opgenomen, waardoor deze teksten een meer volks karakter kregen. De legenden van de heiligen werden daardoor een bron van volksdevotie en folkloristische gebruiken.²⁾

Nicolaas in het volksleven

Vanaf de Middeleeuwen kozen allerlei groepen en gilden Nicolaas van Myra als schutspatroon. Zo werd deze heilige de beschermheilige van schippers, scheepsbouwers en vissers. De heilige Nicolaas werd niet alleen door gevangenen, maar ook door advocaten, procureurs en deurwaarders aangeroepen. Dokwer-

Advertenties uit het Nieuwsblad van Beilen van 04-11-1927 (links) en 18-11-1927 (boven). Er konden coupons van de verpakkingen van Sunlightzeep en Vim geknipt worden. Een torenkubus 'kostte' slechts 8 coupons, een bouwplaat van een station was verkrijgbaar voor 15 coupons, maar voor een kinderserviesje en een bouwdoos (steen) moesten resp. 62 en 60 coupons ingeleverd worden. De bestellingen moesten vóór 26 november naar de zeepmaatschappij van De Lever in Vlaardingen gezonden worden. Men stond zeker garant voor een uiterst snelle verzending van de artikelen.

Noten

- 1) R. Ghesquiere, *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas. De kracht van een verhaal*, Amersfoort 1989, 17-43.
- 2) Ghesquiere, *Van Nicolaas*, 59.

Foto rechts: leuning bij sloot op de plaats waar de oorspronkelijke Nicolaasbrug lag in de weg van Beilen naar Wijster.

Foto boven: Detail uit een Servische icona met vita. Uit: L. Heiser, Nikolaus von Myra.

Veel latere Nicolaaslegenden behandelen de redding van zeelieden of drenkelingen. De zorg voor drenkelingen vinden we terug in de activiteiten van Nicolaasbroederschappen en in de Nicolaashuisjes.

In 'Moortje' (Bredero) vertelt de oude Geertrui:

"Als het Sinter Claes was, so sette men seun tot jouwent de schoen. Wat pleger jou moer, Griet Jans, daer en hiele hoop goet in te doen. Hiele peper-huysjes met suiker-erretten, met kabelaus-oogen en kapittel-stokken."

3) Ghesquiere, *Van Nicolaas*, 59.

4) K. Meisen, *Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendlande*, Düsseldorf 1931 (1981), 386.

5) Meisen, *Nikolauskult*, 24-26.

kers en graanhandelaars kozen hem als patroonheilige, omdat hij op wonderbaarlijke wijze de lading van een schip aanvulde. De kuipers, de wijnhandelaars, de ververs en de schilders verwezen bij hun keuze voor de heilige Nicolaas naar het pekelvat, waar hij drie kinderen uit had gered.³⁾

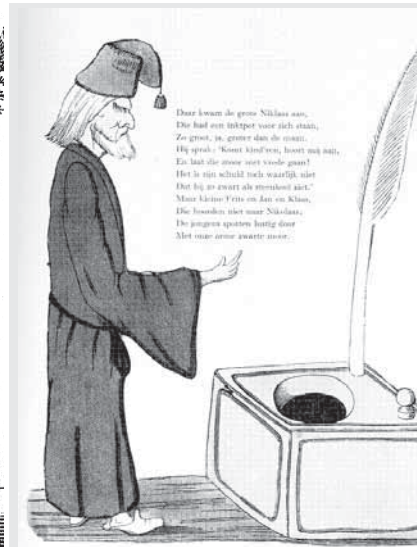
Ook het stroompje bij Holthe is vernoemd naar de Heilige Nicolaas: Sint-Nicolaasstroompje. De Sint-Nicolaasbrug met het bijbehorend brugwachtershuisje heeft ook de naam van deze beschermheilige gekregen. De huisjes beschermden de bruggen tegen het wassende water en boden de reizigers gelegenheid een aalmoes te schenken. Zo verzekerden de reizigers zich tegen gevaren en bouwde de plaatselijke buurtschap een fonds op voor het onderhoud van de brug.⁴⁾

Sinterklaasfeest

In de Nederlanden gaat het Sinterklaasfeest op 5 en 6 december terug tot in de 14de eeuw. Uit een rekening uit 1360 blijkt, dat kinderen op Sint-Nicolaasdag vrij kregen. Bovendien kregen zij voor deze dag van het stadsbestuur geld om zich te vermaken. Ook werd op deze dag 'coninck-claescoeck en taert aen die kynders op hunne patroon St.-Nyclaes' uitgedeeld.

Reeds in de 16de eeuw zetten kinderen hun schoenen bij de schouw thuis en bij vrienden en kennissen. Uit rekeningen en brieven uit het begin van de 16de eeuw valt op te maken, dat speelgoed en snoep werd aangekocht.⁵⁾

Het sinterklaasfeest was meer dan een huiselijk gebeuren. Het had een volks, maar ook een duidelijk sociaal-christelijk karakter. Volks waren bijvoorbeeld de sinterklaasmarkten, die op heel

wat plaatsen werden georganiseerd om allerlei lekkers te verkopen. Er werd gegeten, gedronken en vooral gedanst. Daarbij ging het er vaak rumoerig aan toe. Dat leidde er toe, dat op het einde van de 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw vooral uit protestantse hoek veel verzet kwam tegen het Sint-Nicolaasfeest.

Dit verzet kwam in de Nederlanden later op gang dan in bijvoorbeeld in protestantse vorstendommen in het Duitse Rijk. De rekeningen van het gezin Luther vermelden anno 1535-1536 nog uitgaven voor het sinterklaasfeest. Tien jaar later worden uitgaven gedaan voor het 'kerstkind'.⁶⁾ Ondanks het verzet van de protestantse kerk bleef het sinterklaasfeest als huisfeest in de Nederlanden bestaan.

Heidense elementen in de Sint-Nicolaasviering

De oudste legenden over Nicolaas van Myra bevatten elementen die goed terug te vinden zijn in de latere Nicolaasgebruiken, zoals bijvoorbeeld zijn wonderbare macht, zijn mildheid, zijn nachtelijk optreden en zijn drang naar gerechtigheid. In de folklore en in de latere bewerkingen van de legenden komen niet-Oosterse elementen naar voren: het paard, de knecht, de schoorsteen, de schoen en de koeken. Men heeft hiervoor in de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw een verklaring gezocht in Germaanse en Keltische mythen.

De Germaanse god waarmee Nicolaas werd verbonden was Wodan, de god van wind en storm. Wodan was de natuurgod die de mensen rijkdom gaf via goede oogsten. Verder zou hij de handel en de scheepvaart goed zijn gezind. Wodan wordt voor-

Linksboven: De legende vertelt dat al bij de geboorte van Sint-Nicolaas bleek, dat hij een bijzonder kind was. Hij kon immers direct rechtop in zijn badje staan.

Midden-boven: Prent van David Herrliberger (1748). Straatventer met Sanicklaus-Baumli. Uit: Swissair Gazette. Uit deze prent blijkt hoe de denneboom oorspronkelijk verbonden was met 6 december en met Sint-Nicolaas. Wanneer Nicolaas in de protestantse landen naar de achtergrond verdwijnt, verschuift de denneboom naar Kerstmis. Het werd een kerstboom.

Rechtsboven: Illustratie van H. Hoffmann uit Struwwelpeter. Hoffmann tekent Nicolaas als een dreigende figuur die stoute kinderen straft.

6) Meisen, *Nikolauskult*, 26.

Sint Nicolaas

IN SPEELGOEDEREN OF GESCHENKEN

hebben wij dit jaar net als andere jaren een enorme sortering, zeer overzichtelijk uitgestald, zoodat het U niet moeilijk zal zijn hieruit een keuze te doen.

Echt Hollandsch hebben wij het ingericht, zoodat U niet bang behoeft te zijn dat U Amerikaansch of Duitsch bediend zal worden.

De prijzen en sortering ??? Dat weet U wel, zoo scherp mogelijk.

Ziet de Etalage's.

Aanbevelend,

H. BEUGELING - Beilen

Nieuwsblad van Beilen, 11 november 1938

7) Ghesquiere, *Van Nicolaas*, 71-74.

8) Meisen, *Nikolauskult*, 16.

9) Deze heiligen waren de opvolgers van de oude goden. Tijdens het Martinusfeest, 11 november, en Nicolaasfeest, 6 december, trok men langs de huizen voor herfstgaven. Tijdens het Martinusfeest en Michaelfeest werden grote feestvuren aangestoken en werd lekker gebak als 'Martinushörner' en 'Klausbröter' gegeten. Door Ghesquiere ontleend aan: E.H. Meyer, *Mythologie der Germanen*, Straatsburg 1903, 325.

gesteld als een grijsaard met lange haren en een lange baard. Hij draagt een wijde rode of blauwe mantel en een slappe hoed en krijgt daarom ook wel de bijnaam 'de vermomde'.

Wodan werd vooral vereerd in het najaar en het voorjaar wanneer de stormen het krachtigst waren. Ook de twaalf donkerste dagen rond de winterzonnestilstand horen hem toe. Weihnachten betekent ook 'gewijde nachten'. Voor Wodan liet men de laatste schoof op het land staan of men hing hem op bij de haard om in het volgende jaar misoogsten te voorkomen. De kinderen legden een bosje hooi of stro voor zijn paard Sleipnir tijdens de herfststormen en de donkere dagen van de jaarwisseling om onheil af te wenden.⁷⁾

Meisen bestrijdt in zijn dissertatie, dat heidense elementen in de nicolaasviering zijn opgenomen. De sinterklaasviering kwam pas in de Late Middeleeuwen in gebruik. Dat was dus lange tijd na de kerstening van de Germanen. Bovendien was deze viering niet uit een oude volkscultuur ontstaan, maar was het een zuiver christelijk feest.⁸⁾

Ondanks de mening van Meisen blijven de gelijkenissen tussen Wodan en Nicolaas opmerkelijk. Beiden worden aangeroepen als beschermheren voor de oogst, de scheepvaart en de handel. Bovendien beschikken zij over wonderbaarlijke krachten en zij zijn milde schenkers. Hoe het ook zij, de opvallende gelijkenissen hebben het in ieder geval mogelijk gemaakt, dat een aantal heidense elementen in de Nicolaasviering kon worden opgenomen. Christelijke heiligen als Sint-Nicolaas, Sint-Maarten en Sint-Michael hebben een aantal functies van de heidense goden overgenomen en ondersteunen het magische denken. Vooral de herfst- en winterheiligen hebben hierin een belangrijke rol gespeeld.⁹⁾

Het gebruik van heidense elementen laat ook toe om bijzondere dingen te verklaren. Het paard Sleipnir kon door de lucht ijen. Het paard van Sint-Nicolaas kan over de daken lopen. De koeien en de marsepein in gedaanten van dieren of mensen ligt in de lijn van vroegere heidense offergaven. De geschenken van Sinterklaas, de appel en noten, sluiten hierbij aan. Het zijn niet alleen herfstvruchten, maar ook symbolen voor vruchtbaarheid en levenskracht. Pas in de 16de eeuw zullen de sinaasappelen, 'de appeltjes van oranje', een belangrijke aanvulling vormen.

Dat deze geschenken via de schoorsteen komen heeft ook een mythologische betekenis. De schoorsteen, een uitvinding uit de 11de eeuw, vervangt het rookgat, dat steeds de verbindingsweg vormde tussen de geesten en de mensen. Het schoenzetten drukt de directe binding uit met de offergave en de geschenken.

De knecht, 'zwarte piet', zou kunnen verwijzen naar Balder, de zoon van Wodan, die met zijn vader meereed en 's nachts door

het rookgat naar de offergaven keek, waardoor zijn gezicht zwart werd van het roet uit het rookgat. Andere wetenschappers bestrijden deze suggestie. Balder zou de god van het licht zijn en niet als vaste begeleider van Wodan optreden. Zij denken eerder aan andere voorlopers van de zwarte knecht: Hoder (Hother), de wintergod, de god van de duisternis, of Loki, de grimmige knecht van Thor. Laatstgenoemde draagt altijd een mispel- of maretak bij zich, zwarte piet de roede.

Een geheel andere verklaring kan gezocht worden in het feit, dat in de 16de eeuw 'de appeltjes van oranje' uit Spanje werden aangevoerd op Spaanse galeien, waar wellicht moren als matrozen werkten. Op deze manier zou Sint-Nicolaas met knechten met een donkere huiskleur zijn verbonden.¹⁰⁾

In de Duitse stad Quedlinburg waarschuwde men de kinderen voor Nicolaas. Ieder jaar haalde hij zich een offer. Dergelijke sombere eigenschappen dankte de heilige aan Ruprecht. Hij was de boze huisgeest, een min of meer gedrochtelijk kereltje, gewapend met zak en roede en zijn gezicht zwart van roet. De zak is dan ook een roetzak. 'Schmutzbartel' noemt men Ruprecht wel om zijn vuile gezicht.¹¹⁾

Sinterklaas bij Jan Steen

Als één schilder het Sint-Nicolaasfeest in de Nederlandse kunstgeschiedenis een bijzondere plaats heeft gegeven dan is het wel Jan Steen. Op het schilderij 'Het Sint-Nicolaasfeest' (zie ook linkerbinnenzijde omslag) staat een meisje centraal, dat door haar moeder wordt gepaaid en dat een Johannes de Doperpop en een boodschappenemmer vol zoetigheid heeft gekregen. De jongen rechts van het meisje heeft een kolfstok gekregen. De bal ligt bij de voet van de moeder. De jongen wijst met het nodige leedvermaak naar zijn broer links, in z'n mooie pak, waar hij bijna is uitgegroeid. Het meisje daarachter, gelet op haar kleding een dienstmeid, toont hem haar cadeau: een schoen met daarin de roe, waarmee een stout kind billenkoek kon krijgen.

De grootmoeder op de achtergrond wenkt de huilende jongen. Kennelijk ligt voor hem nog een cadeau te wachten in het hemelbed. De oude grootvader, met een kraag die dertig jaar eerder in de mode was (!), zit onverstoord temidden van zijn nageslacht.

Bij de schoorsteen zingen enkele kinderen een sinterklaaslied. De oudste jongen wijst zijn jongere broertjes, van wie de peuter een taaitaipop in de vorm van Sinterklaas vasthoudt, op de herkomst van de geschenken: uit de schoorsteen.

De pop van Johannes de Doper en de Sinterklaastaaitaipop worden als typerende katholieke elementen gezien.

Naast de bijzonder knap geschilderde interacties tussen de ver-

Nieuwsblad van Beilen, 30 november 1938

Het Sint-Nicolaasfeest van Jan Steen, ca. 1665-1668; Rijksmuseum, Amsterdam.

10) Ghesquiere, Van Nicolaas, 73-82.

11) Nieuwsblad van Beilen, 12 december 1938.

Het Sint-Nicolaasfeest van Jan Steen, ca. 1669-1670; paneel; Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam.

Het Sint-Nicolaasfeest als verlopen huishouding naar Jan Steen (?); paneel; particuliere verzameling.

12) Jansen, Jan Steen. *Schilder en verteller*, Amsterdam 1996, 197-199.

schillende figuren vallen de vele stillevendetails op: de mand vol lekkernijen links op de voorgrond; de duivekater en andere zaken op en naast het fraaie renaissance-meubeltje; de twee schoenen, waarvan één met een roe.

Behalve bovengenoemd schilderij heeft Steen nog twee schilderijen over het sinterklaasfeest gemaakt. In het Sint-Nicolaasfeest van 1669-1670 heeft hij allerlei elementen uit het gelijknamige schilderij van 1665-1668 laten terugkomen, zoals het wenkende gebaar van de nu veel jongere moeder en de houding van het meisje op de voorgrond. Ook de duivekater (geheel rechts) en de huilende jongen (links) ziet men weer terug.

In het schilderij 'Het Sint-Nicolaasfeest als verlopen huishouding', waarvan niet zeker is of Steens origineel wel bewaard is gebleven, heeft Steen het Sinterklaasfeest gecombineerd met een verlopen huishouding. Op dit schilderij is het strooien uit een onverwachte hoek uitgebeeld, waardoor de kinderen denken dat de verrassing uit de schoorsteen komt. Een omgevallen stoel en ruziënde kinderen hebben ervoor gezorgd, dat het schilderij in de 18de eeuw als een 'aardig en slordig huishouden' bekend werd. Door het beeldje van Sint-Nicolaas en een afbeelding van Maria werd dit schilderij als typisch rooms-katholiek gekarakteriseerd.¹²⁾

Tot slot

Nicolaas' legendarische geschenken en de bruidsschatten aan arme meisjes hebben al eeuwen geleden geleid tot de traditie van het geven van cadeaus aan kinderen op de vooravond van zijn mogelijke sterfdag: 5 december. Hierbij is de christelijke traditie vanuit het oosten geënt op een voedingsbodem van bestaande religieuze en volksgebruiken. Dat heeft tot een wederzijdse beïnvloeding en versmelting van gegevens geleid.

Samen met zijn pieten brengt Sint-Nicolaas een bezoek aan de kinderen. De stouten kinderen worden gestraft, terwijl de lieve kinderen worden beloond. Het ergste wat je kan overkomen, is de dreiging meegenomen te worden in de zak van Zwarte Piet. De zak waaruit de lieve kinderen lekkernijen en vruchten krijgen. Een minder grote straf, maar niettemin vervelend, is een pak slaag krijgen met de roede. Evenals vroeger zijn er ook tegenwoordig maar weinig stouten kinderen!

Bestuursmededelingen

Het bestuur heeft op dinsdag 14 oktober 2003 de beleidsnotitie over 't Roel Reijntjes Huus vastgesteld, die door het dagelijks bestuur was voorbereid. Daarbij heeft het bestuur zich mede laat leiden door de algemene stemming tijdens de bijeenkomst met leden op 11 september 2003, waarbij de aanwezige leden er sterk op aandrongen om te werken aan de 'dromen' rondom 't Roel Reijntjes Huus.

Beleidsnotitie

In de beleidsnotitie worden drie lijnen ten aanzien van de mogelijke bestemming van 't Roel Reijntjes Huus uitgewerkt.

In de eerste plaats wordt gedacht aan een brede cultureel-historische bestemming voor het pand. Voor de verwezenlijking van dit plan zal het pand niet alleen gerenoveerd moeten worden, maar zal ook de tuin op serre-achtige wijze overdekt moeten worden en zal ook de garage bij het pand moeten worden betrokken.

Een minder ingrijpend plan is het pand aan te passen aan de wensen van de historische vereniging; een 'werkhuus'. Hierbij zal het huis met name geschikt worden gemaakt voor de activiteiten van de vereniging en zal het pand meer het karakter krijgen van een historische werkplaats annex bewaarplaats.

Het derde alternatief dat in de notitie wordt uitgewerkt, is de mogelijke verhuur of verkoop van het pand. Zo zou te overwegen zijn om het pand tegen een symbolisch bedrag en onder bepaalde voorwaarden over te dragen aan het gemeentebestuur Midden-Drenthe.

Extra mankracht

Het onderzoek naar de best passende oplossing voor de vereniging vergt veel tijd en mankracht. Wij zouden daarom gaarne in contact komen met personen die met ons willen meedenken en willen meehelpen in het zoeken naar een goede bestemming voor het pand aan de Kruisstraat. Daarom willen wij in de tweede helft van de maand november een bijeenkomst beleggen met bestuursleden en belangstellende meedenkers en meehelpers. Voelt u hiervoor, neem dan telefonische contact op met W. Bazuin-Brinkman (0593-592657) of H.J. Vos (0593-523028).

De overdracht

De notariële overdracht van de woning zal eind oktober/begin november plaatsvinden. Eind oktober zal bekend worden of een deel van de kunstcollectie van Roel Reijntjes zal worden overgenomen door het gemeentebestuur van Midden-Drenthe. Het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen heeft hierin het initiatief genomen om deze collectie, met onder ander schilderijen van R. Dozy en L.A. Roessingh voor deze gemeente te behouden.

Website:

www.historischevereniginggemeentebeilen

Uitstel lezing

De lezing die op **4 november 2003** in het Wilhelmina Zalencentrum zou worden gehouden gaat **niet** door. Gelet op de drukke werkzaamheden rondom 't Roel Reijntjes Huus zien de bestuursleden die deze lezing zouden verzorgen hiertoe geen kans. Deze lezing is nu verplaatst naar **dinsdag 8 april 2004**.

Ledenvergadering

Op **dinsdag 3 februari 2004** vindt de jaarlijkse ledenvergadering plaats in het Wilhelmina Zalencentrum te Beilen.

De ledenvergadering begint om 20.00 uur. Belangrijkste agendapunt zal zijn de toekomstige bestemming van 't Roel Reijntjes Huus.

De agenda en de jaarstukken voor deze vergadering zullen worden opgenomen in het eerstvolgend tijdschrift, dat omstreeks 24 januari 2004 zal verschijnen.

Lezingen

dinsdag 8 april 2004: Jeugdherinneringen IV. Een lezing met foto's over het verleden in de voormalige gemeente Beilen. Deze lezing wordt verzorgd door W. Bazuin-Brinkman, G.J. Dijkstra en H.J. Vos. In: Wilhelmina Zalencentrum, Beilen. **Aanvang: 20.00 uur.**

In memoriam

Na een lang ziekbed is op 13 oktober 2003 Aaltje Zantinge-Brouwer uit Hijken overleden. Hoewel zij nimmer in een colofon van dit tijdschrift werd vermeld, assisteerde zij haar man en ons bestuurslid Aaldert Zantinge steeds bij de verkoop van tijdschriften en boeken en de verzending van tijdschriften. Een bijzondere vrouw met een grote belangstelling voor Hijkens verleden is overleden.

